

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” DIN IAȘI
FACULTATEA DE LITERE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE STUDII FILOLOGICE

Sacrul și profanul în opera lui Anne Hébert
Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. Alexandru Călinescu

Doctorandă:

Manea I. Florentina Ionela

ANUNȚ

La data de 28 septembrie 2020, ora 11:00, pe platforma ZOOM, domnișoara Manea Florentina Ionela, va susține, în ședință publică, teza de doctorat cu titlul « Le sacré et le profane dans l'œuvre d'Anne Hébert », în vederea obținerii titlului științific de doctor în domeniul Filologie.

Linkul ședinței publice este următorul:

<https://us02web.zoom.us/j/81078260347?pwd=aDVDU2taVHdzMHdOZnpyaHlGMEE2UT09>

Comisia de doctorat are următoarea componență:

Președinte:

Prof. univ.dr. Lăcrămioara Petrescu, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași

Conducător științific:

Prof. univ. dr. Alexandu Călinescu, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași

Referenți:

Prof. univ. dr. Corina Panaitescu, Universitatea "Alexandru Ioan Cuza" din Iași

Prof. univ. dr. Rodica Pop, Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca

Prof. univ. dr. Radu Tom, Universitatea din București

Vă invităm să participați la ședința de susținere a tezei.

Teza poate fi consultată la Biblioteca Facultății de Litere

Cuprins

1	Introducere.....	1
2	Timp si spațiu sacru: Geneza, Paradis, Infern.....	5
2.1	Timpul și spațiul Genezei.....	5
2.2	Timpul și spațiul Genezei în opera lui Anne Hébert.....	7
2.3	Istoria ale Genezei.....	12
2.4	Cele patru elemente primordiale	20
1.	2.4.1 Lumina și tenebrele.....	23
	2.4.1.1 Lumina.....	23
	2.4.1.2 Lumina divină și corpul îngerilor.....	27
	2.4.1.2.1 Soarele.....	29
	2.4.1.3 Tenebrele.....	32
2.	2.4.2 Aerul.....	35
	2.4.2.1 Maleficiile vântului.....	38
	2.4.2.2 Verbul creator și falșii profeți.....	42
	2.4.2.3 Falșii profeți.....	48
	2.4.2.4 Simbolismul păsării.....	50
3.	2.4.3 Apa.....	53
	2.4.3.1 Apa în opera lui Anne Hébert.....	56
	2.4.3.1.1 Apele genezei și pântecul devorator.....	58
	2.4.3.1.2 Apele fertile.....	65
4.	2.4.4 Pământul.....	67
	2.4.4.1 Pământul fertil.....	69
2.5	Grădina Paradisului.....	70
5.	2.5.1 Paradisul terestru.....	70
	2.5.1.1 Flori, îngeri și fântâni magice in grădinile hébertiene.....	73
	2.5.1.2 Fântâna Tinereții veșnice și apele vii din Paradis.....	79
	2.5.1.3 Apele îndrăgostite și apele primăvăratice.....	84
	2.5.1.3.1 Oglinda.....	92
6.	2.5.2 Iubirile din grădinile paradisiace.....	96
7.	2.5.3 Hortus conclusus – Grădina îngrădită.....	103
8.	2.5.4 Paradisul de pe munte.....	107
	2.5.4.1 Cabana.....	109

9.	2.5.5	Grădinile fermecate: grădina lui moș Salin.....	110
10.	2.5.6	Șarpele în grădină.....	114
	2.5.6.1	Arborele.....	118
11.	2.5.7	Paradisul celest și grădinile marine.....	120
	2.5.7.1	Apele bântuite și cimitirul marin.....	122
12.	2.5.8	Vârsta de aur și copilăria.....	132
2.6		Căderea în păcat și infernul.....	136
13.	2.6.1	Căderea în păcat.....	136
	2.6.1.1	Zăpada și pământul înghețat.....	137
	2.6.1.2	Pământul dorinței.....	140
	2.6.1.3	Grădinarul din Paradis.....	142
	2.6.1.4	Priebegia și exilul din Paradis	144
	2.6.1.4.1	Călătoria pe ape ca o formă a căutării de sine.....	146
14.	2.6.2	Infernul.....	149
	2.6.2.1	Gura infernului.....	149
	2.6.2.2	Infernul hébertian.....	150
	2.6.2.2.1	Anticamerele infernului.....	158
	2.6.2.3	Pământul morților.....	161
3		Ritualurile.....	165
3.1		Lumea în sărbătoare – lupta dintre Carnaval și Post.....	165
15.	3.1.1	Originile carnavalului : sărbători populare și disprețul Bisericii.....	170
16.	3.1.2	Carnavalul și Biserica.....	173
3.2		Lumea carnavalescă a lui Anne Hébert.....	177
17.	3.2.1	LCortegiul carnavalesc: diavolul și vrăjitoarea.....	183
3.3		Măștile carnavalului.....	191
18.	3.3.1	Diavolul.....	191
19.	3.3.2	Vrăjitoarea.....	197
20.	3.3.3	Masca morții.....	202
21.	3.3.4	Procesiunea religioasă.....	205
3.4		Lumea pe dos a carnavalului.....	209
22.	3.4.1	Lumea pe dos a lui Anne Hébert.....	211
23.	3.4.2	Vrăjitoria și noua lege a lumii.....	216
3.5		Corpul carnavalesc.....	218
24.	3.5.1	Corpul - măsura universului.....	218
25.	3.5.2	Corpul ca măsura a universului în opera lui Anne Hébert.....	224

3.5.2.1	Simbolismul corpului in tradiția ezoterică iudeică.....	225
3.5.2.2	Corpul feminin în căutarea asemănării cu divinitatea.....	226
3.5.2.3	Corpul feminin ca o încununare a operei divine.....	229
26. 3.5.3	Corpul grotesc.....	233
3.5.3.1	Corpul carnavalesc al demonului hébertian.....	235
3.5.3.2	Corpul lui Hristos : distorsiuni ale imaginii divinității.....	241
27. 3.5.4	Corpul monstruos.....	242
3.5.4.1	Corpul nebunului.....	247
3.5.4.1.1	Nebunia și luna.....	251
3.5.4.2	Corpul celui posedat	253
3.5.4.2.1	Râsul demonic sau râsul eliberator.....	259
3.5.4.3	Corpul suferind.....	260
3.5.4.3.1	Iubirea frenetică și devoțiune pentru corpul lui Hristos.....	265
3.5.4.3.2	Mortificările trupești, adevărată asceză sau păcat al orgoliului ?.....	272
28. 3.5.5	Festinul carnavalesc : exces alimentar și beție dionisiacă.....	276
4	Păcatele.....	287
4.1	O definiție a păcatelor.....	287
4.2	Consecințele păcatului	291
4.3	Disprețul pentru lume și teama de păcat.....	295
29. 4.3.1	Disprețul față de sine.....	298
4.4	Cele șapte păcate capitale.....	303
30. 4.4.1	Reprezentări ale păcatelor.....	305
4.5	Păcatele în opera lui Anne Hébert.....	310
31. 4.5.1	Păcatele preoților.....	310
4.5.1.1	Orgoliul și avariția.....	313
32. 4.5.2	Păcatele unei mame.....	316
33. 4.5.3	Desfrâul și poftele trupești.....	318
4.5.3.1	Corpul feminin în opera lui Anne Hébert : sursa a dorinței și a păcatului....	322
4.5.3.2	Dorința în opera lui Anne Hébert : dezordinea corpului și a simțurilor.....	331
4.5.3.3	Sexualitatea reglementată și devierile sexuale.....	336
5	Concluzii.....	341

Rezumat

Dupa o simplă lectură a textelor lui Anne Hébert, cititorul descoperă complexitatea operei și bogăția raporturilor intertextuale cu Biblia. Mai mult, interesul manifestat de Anne Hébert pentru textele biblice a făcut obiectul a numeroase studii, care au evidențiat diferitele relații cu Scripturile: fie că sunt aluzii la episoade sau personaje biblice, citate inserate ca atare sau supuse unei rescrieri adesea parodice, opera hebertiană este o mărturie a influenței, tematice sau formale, a textelor sfinte.

Cu toate acestea, această influență nu trebuie niciodată înțeleasă ca o imitație a textului biblic; Anne Hébert evocă adeseori impactul Bibliei asupra formării sale literare, iar opera ei este o vie dovadă a cunoașterii erudite a textelor sacre; acestea fiind spuse, miturile și figurile biblice sunt supuse în mod constant unei rescrieri care le investește cu o nouă dimensiune semantică. Mai mult, imaginația hebertiană nu se limitează doar la miturile biblice, ci încorporează mituri, povești și legende greco-latine, astfel încât cititorul descoperă mereu noi semnificații și posibilități de interpretare sau de înțelegere a textelor.

Supuse jocului parodic și intertextual, relațiile biblice constituie o sursă inepuizabilă de inspirație, dar opera scriitoarei quebecheze nu trebuie privită nici ca o simplă parodie a scrierilor sacre, nici ca o reiterare a poveștilor sfinte. De fapt, Anne Hébert nu face altceva decât să actualizeze în mod constant dimensiunile unei povești eterne, una care spune geneza lumii și a primelor ființe umane, a opoziției dintre feminin și masculin, dintre bine și rău.

Studiul de față va fi, într-o oarecare măsură așadar, un fel de mărturie a unei experiențe de lectură a operei hebertiene. Fără a-și propune să analizeze relațiile dintre Biblie și textele autoarei (studiu întreprins deja de cunoscători ai operei hébertiene), această lucrare încearcă să ilustreze locul acestor texte într-un context cultural și artistic mai larg. Structurat în trei părți, studiul își propune să analizeze experiența sacrului și a profanului în existența umană, așa cum este ea văzută de Anne Hébert.

Prima parte a lucrării evocă ideea de sacralitate a spațiului și timpului. Cele trei dimensiuni alese pentru această analiză, Geneza, Paradisul și Infernul, nu sunt doar în concordanță cu numeroasele referințe făcute de autor la momente ale Creației biblice sau la locuri - simbol ale tradiției creștine. Această structură ne permite să urmărim caracteristicile timpului și spațiului sacru în lucrare și, în același timp, să integrăm viziunea hébertiană a timpului și spațiului într-un context cultural mai larg. Pentru a ilustra acest dialog neîncetat între textele lui Anne Hébert și operele de artă universală, ne vom referi constant la lucrări literare și artistice, care aparțin diferitelor culturi și epoci. Grădina paradisiacă a Florei Fontanges plasată într-o Canada aproape mitică este, în același timp, Paradisul tradiției creștine, grădina plăcerilor din antichitate, cea ilustrată în picturile lui Rubens sau chiar paradisul miltonian.

Potrivit lui Mircea Eliade, pentru omul religios, spațiul nu este niciodată omogen, prezintă rupturi, ilustrând astfel opoziția dintre spațiul sacru și profan. În romanele hebertiene există aceeași diferență între cele două dimensiuni spațiale; aici intervine rescrierea parodică și inversiunile operate de Anne Hébert, astfel încât spațiul sacrilegiu al muntelui B..., cu

ritualurile sale sabatice, devine un loc sacru, în timp ce mănăstirea devine un spațiu pustiu și căzut pradă capriciilor demonului și ale acoliților săi. Comunicarea între diferitele niveluri de spațiu sacru este asigurată de un Axis Mundi, de exemplu, copacul sau muntele.

Rupturile dintre spațiul sacru și profan duc la o percepție fragmentară a corpului și a sinelui; Catherine are o experiență similară în camerele cu lambriuri de lemn claustrofobe. Maica Julie evadează din spațiul desacralizat al mănăstirii și se refugiază pe muntele B... unde retrăiește ritualurile sabatice; pragul mănăstirii nu devine o barieră între două lumi, ci o graniță care poate fi trecută cu ușurință.

În ceea ce privește elementele primordiale (apă, pământ, foc, aer), textele hebertiene redescoperă sursele unei sacralități originale. Personajele se alătură adesea cuplurilor tematice tradiționale (soare - lună, apă - foc, mare - pământ, bărbat - femeie), devenind trimiteri succesive către simbolismul celor patru elemente primordiale care traversează spațiul românesc. Într-adevăr, personajele împrumută caracteristicile conferite simbolic apei, pământului, focului sau aerului, în timp ce relațiile de opoziție și asimilare care se stabilesc între elemente reflectă relațiile dintre personaje. Mai mult, soarta lor este supusă voinței apei, care înghite cu lăcomie trupurile tinerelor fete, aerului, care pare să aducă personajele în pragul nebuniei, focului, care stârnește dorința, și pământului, care simbolizează fertilitatea personajelor feminine.

Dintre elementele primordiale, apa evocă feminitatea în toată complexitatea sa. Lichid cu proprietăți curative, apa este elementul care domină adesea universul românesc hébertian. O prezență vie în opera lui Anne Hébert și un simbol al fertilității, ea evocă destinul acvatic al personajelor feminine, creaturi inefabile și transparente, aproape ireale. Legată tocmai de misterul fertilității și al genezei, apa devine un spațiu inaccesibil în care fermentează germenii vieții. Ciclul naștere - moarte - renaștere este o mărturie a veritabilei naturi a apelor, un abis înspăimântător care supune ființa umană unei dizolvări extreme, înainte de a o reda, transfigurată, unei noi existențe. Obscuritatea din aceste ape matriciale, pline cu germenii vieții, este astfel legată de moarte, de procesele de descompunere a materiei și, prin extensie, de ideea de inconștient și de femeie, aceasta din urmă - anima - percepută ca periculoasă și devoratoare.

Jucând pe ambivalența elementului acvatic, Anne Hébert încearcă să surprindă complexitatea eternului femininului, pe care filozofii și poeții îl asociază cu metafizica și religia. Femeia ar fi un mediator care realizează misterioasa lucrare de mântuire prin puterea ei de mijlocire, fiind astfel asimiliată imaginii carității sau înțelepciunii (Sophia) din gnosticismul creștin. Contemplație pură (spre deosebire de bărbatul care este cunoaștere și acțiune) și redusă la virtuți esențiale feminine (castitate, puritate, modestie), femeia este considerată o creatură angelică al cărei unic scop este să ghideze omul pe calea moralității și spiritualității. Această imaginație dragă romanticilor se opune credinței creștine în răutatea și imoralitatea inerente femeii, sclavă a diavolului, prin al cărui trup păcatul a intrat în lume.

Gilbert Durand consideră că, dintre cele patru elemente primordiale, pământul reprezintă elementul arhetipal al condiției umane. Principiu feminin și simbol al fertilității, pământul se deschide, prin proprietățile sale fizice, către un vast domeniu de asocieri cu viața umană. Fertil, pământul trezește o întreagă imaginație legată de maternitate, sarcină și naștere, evocând figura unei zeițe-mamă primordială. Întunecat și misterios, pământul evocă imaginea

peșterilor, a golurilor în stânci sau abisuri, unde se ascund zeități chtonice și creaturi devoratoare.

Ca element purificator, focul este un semn al furiei divine, care anunță Apocalipsa. În viziunile reverendului Nicolas Jones, îngerul răzbunării este Perceval, copilul nebun, care a venit pe pământ pentru a osândi păcatele oamenilor din comunitatea din Griffin Creek. El este, de asemenea, un simbol al dorinței devoratoare, legat de puterile virile și sexuale.

Aerul se referă la Cuvântul creator, deci la Geneză și la darul profeției. În universul hébertian, aerul este îngreunat de păcatele oamenilor.

Timpul nu este nici el omogen, ci reversibil, prin ritualuri și sărbători. Timpul sacru al genezei, cel al maternității, copilăria magică a personajelor hébertiene sunt exemple ale acestui timp sacralizat care se opune timpului profan. O altă inversiune parodică: timpul liturgic sau cel al sărbătorilor creștine este, în opera lui Anne Hébert, desacralizat, pervertit prin contagiune, se pare, de rigorile și suferințele impuse de viața monahală sau de impostura personajelor.

Timpul sacru este prezentat ca timp ciclic și reversibil, sau etern, fără început sau sfârșit. În universul hébertian, se poate ieși din timpul profan prin intermediul ritualurilor. Ritualurile sabatice de pe muntele B ... produc aceste rupturi în dimensiunea temporală a romanului. Un exemplu interesant sunt liturgiile din mânăstire. Liturgia nu are nicio acțiune salvatoare asupra sufletelor maicilor, dimpotrivă, sora Julie profită de acest moment pentru a evada în lumea fantastică a muntelui B ...

A doua parte a studiului vizează dimensiunea rituală a textelor hébertiene. Extravagant și blasfemator, carnavalul încurajează excesele de tot felul. Plasat sub semnul acestei libertăți totale, carnavalul anulează legile care guvernează existența cotidiană a comunității umane și promite împlinirea tuturor fanteziilor și dorințelor: participanții își asumă o nouă identitate, toate diferențele sociale sunt anulate. Un amestec de sacru și profan, de grotesc și haos, carnavalul permite oamenilor să-și reînnoiască dialogul cu ei înșiși, printr-o serie de sărbători care inversează timpul și ordinea cosmosului. Aceasta este legea, lumea pe dos, va spune sora Julie de la Trinité, vrăjitoare și fiică a demonului care terorizează maicile și preoții din mânăstire. Universul romanesc este dominat de o atmosferă de carnaval: ritualurile sabatice ale muntelui B ..., procesiunea diabolică a vrăjitoarelor, maicile terorizate de diavol, exorcismele practicate în mânăstiri, ne aflăm în mijlocul unui veritabil festival medieval. Carnavalul, precum ritualurile de pe muntele B ..., reprezintă, mai presus de orice, o nouă creație a cosmosului, deoarece lumea trebuie să se întoarcă la haosul primordial pentru a-și regăsi sursele.

Departa de a fi doar sărbătoarea vulgară care subminează autoritatea ecleziastică, sau mai rău, care îi conduce pe clerici în manifestările uneori nerușinate ale acestor sărbători, carnavalul satisface nevoile profunde ale individului: acelea de a se elibera de constrângerile cotidiene, de a se bucura de plăcerile interzise până la epuizare, adesea sub protecția anonimatului și, astfel, de a reînnoi relația cu propriul corp, condamnat în discursurile religioase. Înainte de o perioadă de post și abstenență, carnavalul dezlănțuie râsul nebun, comportamentul licențios, izbucnirile emoționale. Acum este momentul ca omul să consume fără măsură, să epuizeze toate resursele și să se epuizeze în căutarea plăcerilor trupești. Acesta este și momentul de a arăta corpul, de a-l dezbrăca de orice modestie sau constrângeri sociale și religioase. Corpul

sexualizat, mutilat, glorificat în mișcările sale naturale, în impulsurile sale intime; exuberanța generală care invadează comunitatea, cu măștile și personajele sale grotești, nu este niciodată gratuită: ea poate fi concepută ca un omagiu adus corpului uman, eliberat, în acest scurt interludiu al calendarului liturgic, de frica de iad și de greutatea păcatului originar.

Universul hébertian este un univers în plin carnaval. Muntele B... ne întâmpină cu mirosurile festinului, în tonurile obscenității vesele, cu gesturile nerușinate ale ritualurilor păgâne: porcul gătit pentru sărbătoarea sabatică, băutura care induce delirul, trupurile goale care dansează în ritmurile muzicii diavolești. În mănăstirea unde se adăpostește vrăjitoarea, miros de tămâie și fum, cântec religios, uneori copleșit de strigătele celor posedați, procesiuni și mortificări. Două spații opuse, disjuncte, a căror întâlnire este posibilă prin viziunile maicii Julie de la Trinité, două moduri de a concepe și de a valoriza corpul uman. Ritualurile de pe muntele B..., procesiunile carnavalesci ale demonului, la care participă vrăjitoarele și adepții săi, oferă o imagine inversată a lumii. Romanul „Les Enfants du Sabbat” este construit în antiteză: pe de o parte, se află râsul nebun și eliberator, dezordinea, încălcarea interdicțiilor și excesul, pe de altă parte, este ordinea, tăcerea și austeritatea din mănăstire; privirea cititorului este animată de o mișcare înainte și înapoi între coliba de pe munte B... și mănăstire, la fel cum sora Julie de la Trinité alternează timpul petrecut în celula ei cu cel din spațiul fantastic al muntelui B..., unde se alătură cuplului sacru, Adélar și Philomène, diavolul și vrăjitoarea.

Imaginea „lumii pe dos” surprinde tocmai această suspendare, deși momentană, a regulilor, codurilor și ierarhiilor societății. Ceea ce își propune carnavalul este răsturnarea ordinii lumii, răsturnarea și anularea granițelor dintre real și fantastic, între sacru și profan. Anne Hébert folosește un proces similar, anticipat de sora Julie de la Trinité, vrăjitoare și progenitură a demonului, atunci când afirmă că tocmai aceasta este legea: lumea pe dos. Toate aceste personaje care pot întruchipa marginea societății: vrăjitoare, demon, tată incestuos, fiica violată, șomeri, bărbați și femei reprimați, care trăiesc cu frica de păcat, toate aceste personaje invizibile, negate, disprețuite, cuceresc centrul, simbolizat de mănăstire, ca imagine a unei comunități organizate, controlate; cu această ordine zdruncinată din temelii, vrăjitoarea Julie de la Trinité își ia zborul din clopotnița mănăstirii, maicile sunt chinuite de apariții demonice și dorințe nebănuite, iar diavolul șade pe altarul din biserică ronțâind azima pentru împărtășanie. Maica Julie de la Trinité este cea care devine centrul acestei lumi, nucleul din care izvorăște viața în mănăstire unde domnește boala și suferința, care înlocuiește, în anumite momente, Mântuitorul și Fecioara. Către ea, și nu către Dumnezeu, se ridică rugăciunile celorlalte maici. Trupul lui Hristos, trupul jertfei, este ridiculizat în timpul ritualurilor sabatice ale muntelui B ... unde cuvintele sfinte care însoțesc miracolul transsubstanțierii sunt folosite de Philomène pentru a-i desemna pe cei doi copii ai săi, Julie și Joseph.

A treia parte a studiului este o analiză a răului și a păcatului în opera lui Anne Hébert. Fără a putea epuiza un subiect atât de complex, lucrarea își propune să prezinte cele șapte păcate capitale în raport cu personajele hébertiene. Descoperim astfel că dorința, ura, invidia, consumă personajele, până în punctul în care imaginea iadului creștin, cu păcătoșii și pedepsele sale, devine omniprezentă. Lumea carnavalescă a lui Anne Hébert este un univers tulburător: demonul pândește la fiecare pas, în timp ce Hristos rămâne tăcut și neputincios, ținut pe cruce. Este, de asemenea, lumea violentă a ritualurilor sabatice, a relațiilor de dragoste ilicite și a vrăjitoarelor care denunță ipocrizia sufletelor pioase. Religia nu mai este un refugiu pentru credincioși, abandonați pe drumul lor anevoios spre Mântuire, și devine un

instrument pus la dispoziția autorității ecleziastice. Imaginea unui Dumnezeu teribil și răzbunător bântuie mințile credincioșilor, care se îndreaptă spre lumea întunecată a ritualurilor sabatice. Aici, demonul le dezvăluie secretele vieții și morții, dar și posibilitatea de a trăi deplin, trup și suflet, fără a fi sfâșiați între promisiunea fericirii cerești și frica de chinurile veșnice.